

ністративної реформи в Україні: монографія / І.Б. Коліушко. - К.: Факт, 2002. - 260 с.

8. Небрат О.О. Деякі проблеми забезпечення прав і свобод громадян при здійсненні адміністративного судочинства в Україні / О.О. Небрат / Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. - Вип. 41. - С. 256-261. - [Електронний ресурс]: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vkhnivs/2008_41/41/39.pdf.

9. Про судоустрій і статус суддів: закон України // Відомості Верховної Ради України. - 2010. - № 41-42, 43, 44-45. - Ст. 529.

10. Романюк Л.В. Становлення та сутність адміні-

стративного судочинства як провідної форми судового захисту прав громадян / Л.В. Романюк, О.С. Пасечник / Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского Серия "Юридические науки". - 2009. - Том 22 (61), № 2. - С. 209-215. - [Електронний ресурс]: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/uztnu/law/2009_2/027_romanyuk.pdf.

Ковбель М.М.

суддя Васильківського міжрайонного суду

Київської обл.

Надійшла до редакції: 28.05.2013

УДК 342.9.086

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС СУБ'ЄКТІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Позюбанов Р. П.

Адміністративно-правові відносини, які виникають під час оперативно-розшукової діяльності, є досить різноманітними, оскільки стосуються як зовнішніх, так і внутрішньо-організаційних напрямів її реалізації, носять як регулятивний, так і юрисдикційний характер. Центральним елементом таких відносин є їх суб'єкти (учасники), характеристики адміністративно-правового статусу яких і присвячена ця стаття.

Щодо самої категорії "адміністративно-правовий статус", яка є більше науковою, ніж нормативною категорією, оскільки її визначення на законодавчому рівні відсутнє, то варто підкреслити, що незважаючи на її доволі часте використання в навчальній і науковій літературі, про сутність та елементи адміністративно-правового статусу висловлюються різні думки.

Як вірно відмічає О.І. Ткачук, "дискусії, що існують навколо правового статусу державних службовців, ... свідчать про певну нестабільність його норм, зумовлену інколи й політичним характером відносин, в яких перебувають державні службовці. Водночас серед науковців відсутня єдність щодо сутності й елементів правового статусу державних службовців і, насамперед, кола осіб, які можуть набувати цей статус" [1, 55].

Іншу класифікацію правового статусу пропонує К.Г. Волинка, поділяючи його на: міжнародно-правовий, який закріплений у міжнародно-правових документах; конституційний, який закріплений у Конституції України; галузевий, який закріплений у галузевому законодавстві [2, 208].

Інколи основою правового статусу вчені називають лише права й свободи. Наприклад, В.Є. Крутенник наголошує на тому, що основний зміст, ядро правового статусу особи складають права й свободи [3, 280].

Як окремий елемент правового статусу визначається юридична відповідальність. Наприклад, О.Ф. Скакун визначає правовий статус особи як "систему закріплених у нормативно-правових актах і гарантованих державою прав, свобод, обов'язків, відповідальності, відповідно до яких індивід як суб'єкт права (тобто як такий, що має правосуб'єктність) координує своє поведінку в суспільстві" [4, 377].

В.В. Лазарев розглядає правовий статус у широкому та вузькому аспекті. Зокрема, у широкому – як "юридично закріплений стан людини в суспільстві, тобто права,

свободи, обов'язки та відповідальність встановлені законодавством і гарантовані державою"; у вузькому – як "обсяг прав і свобод, якими володіє людина – суб'єкт права" [5, 480-481].

На нашу думку, правосуб'єктність, гарантії, громадянство, законні інтереси, обмеження, відповідальність необхідно розглядати додатковими елементами правового статусу особи.

Проблематика адміністративно-правового (правового) статусу є надзвичайно поширеною в науці адміністративного права.

Найбільшу дискусію серед науковців викликає проблема визначення елементного складу правового, адміністративно-правового чи інших видів статусу, які обираються вченими за основу для формулювання відповідних його дефініцій. Д.Д. Цабрія зазначає, що визначити елементи правового статусу можливо шляхом аналізу ознак органу як суб'єкта управління, беручи ці ознаки як об'єктивну передумову правового статусу [6, 126].

Н.Є. Філіпенко зазначає, що основу статусу працівників оперативних підрозділів органів внутрішніх справ як суб'єкта оперативно-розшукової діяльності ОВС складають шість груп державно-службових норм, що визначають: обов'язки, права, обмеження, гарантії, економічне забезпечення та їх відповідальність. Окремими пунктами вченою пропонується ввести до складу елементів статусу працівника оперативного підрозділу його професійну компетентність і морально-правові вимоги до його поведінки, з одного боку, як працівників органів внутрішніх справ, з іншої – суб'єктів, які використовують всі оперативно-розшукові сили, засоби та методи, також і негласні" [7, 80].

Сьогодні гостро постають питання визначення правового статусу працівників органів і підрозділів системи МВС України, з'ясування напрямків удосконалення правового регулювання останнього, тенденцій розвитку юридичних гарантій по забезпеченню його реалізації. Сказане стосується адміністративно-правового статусу суб'єктів оперативно-розшукової діяльності. Перелік таких суб'єктів визначений у ст. 5 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність", до яких віднесені підрозділи: Міністерства внутрішніх справ України; Служби безпеки України; Служби зовнішньої розвідки України; Державної прикордонної служби України; Управління

державної охорони; Державної податкової служби; Державної кримінально-виконавчої служби України; розвідувального органу Міністерства оборони України.

Варто відзначити й те, що в Законі України “Про оперативно-розшукову діяльність” зазначено, що проведення оперативно-розшукової діяльності іншими підрозділами зазначених органів, підрозділами інших міністерств, відомств, громадськими, приватними організаціями й особами забороняється.

Загалом, адміністративно-правовий статус суб’єктів оперативно-розшукової діяльності ОВС має складний, багатогранний характер: по-перше, працівник оперативно-розшукового підрозділу є представником озброєного органу державної виконавчої влади, у зв’язку з чим приймає управлінські рішення, обов’язкові для виконання іншими суб’єктами правовідносин; по-друге, є спеціалістом у сфері оперативно-розшукової діяльності, здійснює пошук і фіксацію фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб і груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України; по-третє, є особою найманої праці, суб’єктом державно-службових відносин, які виникають під час проходження державної служби в ОВС.

Визначити особливості адміністративно-правового статусу суб’єктів оперативно-розшукової діяльності ОВС означає дати відповідь на таке запитання: чим вони відрізняються від інших суб’єктів правоохоронної діяльності органів внутрішніх справ? Вважаємо, що головною особливістю адміністративно-правового статусу суб’єктів оперативно-розшукової діяльності ОВС є те, що вони уповноважені здійснювати гласні й негласні пошукові заходи із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів. Реалізація таких заходів регламентується оперативно-розшуковим і кримінальним процесуальним законодавством, яким визначаються правові підстави для проведення оперативно-розшукової діяльності; порядок і строки ведення оперативно-розшукових справ, їх закриття, використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності тощо. Натомість, як суб’єкт публічної влади, представник органу виконавчої влади й, відповідно, носій адміністративно-правового статусу працівник оперативно-розшукового підрозділу наділений цілою низкою адміністративних повноважень під час розгляду питання про розмежування адміністративно-правових відносин з правовідносинами, які регламентуються нормами інших галузей законодавства, насамперед, оперативно-розшукового та кримінально-процесуального. Адміністративно-правовими нормами врегульовані взаємовідносини між працівниками оперативно-розшукових підрозділів і прокуратурою, органами суду, які здійснюють нагляд і контроль за їх діяльністю. Сказане стосується регламентації проходження служби працівниками оперативно-розшукових підрозділів, взаємодії й координації під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, її організації та управління нею.

Кожен рівень адміністративно-правового статусу суб’єктів оперативно-розшукової діяльності ОВС характеризується певним об’ємом прав і обов’язків. Так, посадова особа (наприклад, керівник оперативно-розшукового підрозділу) має більше владних повноважень, ніж службовець, який не є посадовою особою. Вважаємо, що адміністративно-правовий статус суб’єктів оперативно-розшукової діяльності ОВС має вертикальну й горизонтальну структуру. Вертикальна полягає в розмежуванні повноважень і компетенції працівників

оперативно-розшукових підрозділів залежно від рівня органу (підрозділу) та займаної посади. Горизонтальна – у чіткому визначенні повноважень (прав і обов’язків) між працівниками оперативно-розшукового підрозділу одного рівня, що зумовлено великою кількістю спеціальних напрямків їх професійної діяльності.

У той же час, встановлений правовими нормами обсяг прав і обов’язків працівників оперативно-розшукових підрозділів повинен бути оптимальним для виконання покладених на них завдань із захисту життя й здоров’я, прав і свобод, честі й гідності, власності особи від злочинних посягань та безпеки суспільства й держави; попередження, припинення, виявлення та розкриття злочинів; установлення осіб, причетних до підготовки або вчинення злочинів; розшуку осіб, які переховуються від кримінального переслідування й правосуддя, ухиляються від відбування кримінального покарання у вигляді позбавлення волі, тощо [8, с. 292].

Адміністративно-правовий статус суб’єкта оперативно-розшукової діяльності ОВС передбачає: наявність в останнього повноважень і можливості виступати в межах своєї компетенції від імені держави через державні органи; безпосередню причетність до підготовки, прийняття й проведення в життя державно-управлінських рішень; поєднання нормативно-регламентованої діяльності з можливістю прийняття вольових рішень на основі регулюючих її правових норм і суб’єктивної інтерпретації ситуації.

Отже, основними ознаками адміністративно-правового статусу суб’єкта оперативно-розшукової діяльності ОВС є: по-перше, його похідність від адміністративно-правового статусу працівника органів внутрішніх справ; по-друге, наявність спеціальних знань і умінь, пов’язаних з пошуком і фіксацією фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб і груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, та зарахування до відповідного штату як необхідної передумови виникнення такого статусу.

Отже, до особливостей адміністративно-правового статусу суб’єктів оперативно-розшукової діяльності ОВС віднесено наступне.

Є одним з різновидів правового статусу особи (фізичної, юридичної або колективного суб’єкту, який немає статусу юридичної особи), особливостей якого полягає в тому, що він вказує на характер правових норм, які його визначають.

Приналежність до органів внутрішніх справ, під якими варто розуміти систему органів державної виконавчої влади, що підпорядковуються Міністру внутрішніх справ України, на які законодавчими й підзаконними актами України покладені функції забезпечення громадського порядку, громадської безпеки, виявлення, припинення, попередження й розкриття підвідомчих їм злочинів та адміністративних правопорушень.

Чітке законодавче визначення переліку суб’єктів ОВС, які уповноважені здійснювати оперативно-розшукову діяльність. Так, у ст. 5 Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність” такими названі: кримінальна міліція, транспортна міліція, спеціальна міліція, судова міліція, а також спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю [9].

Адміністративно-правовий статус таких суб’єктів виникає у зв’язку із заміщенням працівниками оперативно-розшукових підрозділів відповідних посад. Зайняття такої посади передбачає визначення прав і обов’язків

суб'єкта оперативно-розшукової діяльності, які є основою (головними елементами) його адміністративно-правового статусу.

Виконують свою діяльність від імені держави та за її дорученням, є представниками органу виконавчої влади, у зв'язку з чим на них покладено виконання низки публічних завдань із пошуку й фіксації фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб і груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України.

Уповноважені здійснювати гласні й негласні пошукові заходи із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів.

Аналізуючи вказане, відмітимо, що загальні засади правового регулювання працівників оперативно-розшукових підрозділів не повинні передбачати єдиного їх адміністративно-правового статусу, а навпаки – враховувати особливості певних видів і напрямків їх правоохоронної діяльності.

Література

1.Ткачук О.І. Правовий статус посадових осіб митної служби України: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.07 / Ткачук Олександр Іванович; Харківськ. нац. ун-т внутр. справ. - Х., 2007. - 203 с.

2.Волинка К.Г. Теорія держави і права: навч. посіб. / К.Г. Волинка. - К.: МАУП, 2003. - 240 с.

3.Энциклопедический юридический словарь / под общ. ред. В.Е. Крутеник. - М.: ИНФРА-М, 1998. - 368 с.

4.Скаун О.Ф. Теорія держави і права: підручник / О.Ф. Скаун; пер. з рос. - Х.: Консум, 2001. - 656 с.

5.Общая теория права и государства: учебник / под ред. В.В. Лазарева. - М.: Юрист, 2001. - 520 с.

6.Цабрия Д.Д. Статус органов управления / Д.Д. Цабрия // Советское государство и право. - 1978. - № 2. - С. 126-127.

7.Філіпенко Н.Є. Проблеми правового регулювання діяльності оперативних підрозділів органів внутрішніх справ України / Н.Є. Філіпенко // Форум права. - 2005. - № 1. - С. 78-95

8.Клюев О.М. Проблеми взаємодії підрозділів органів внутрішніх справ на регіональному рівні: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.07 / Клюев Олександр Миколайович. - Х.' 2010. - 422 с.

9.Сервещкий І.В., Дашко В.А. Науково-практичний коментар Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність". - 3-те вид., доп (станом на 1 червня 2006 року) - К., 2006. - 400 с.

Позюбанов Р.П.

*Викладач кафедри АД ОВС
та економічної безпеки ОДУВС
Надійшла до редакції: 15.06.2013*

УДК 351.743:351.753

ЗАСТОСУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ПРАЦІВНИКАМИ МІЛІЦІЇ В СИСТЕМІ ОБСТАВИН, ЩО ВИКЛЮЧАЮТЬ ЗЛОЧИННІСТЬ ДІЯННЯ

Побудова правової держави передбачає утвердження верховенства закону й рівність усіх без винятку громадян, посадових осіб і організацій перед ним. У правовій державі всі громадяни відповідальні за свої вчинки перед законом. Але й держава в особі її органів і посадових осіб повинна бути відповідальною за свої дії та рішення перед кожним громадянином і всім народом.

Закон - це фундамент правової держави, гарант свободи й рівності громадян, порядку й організованості в суспільстві, принципу соціальної справедливості.

Правова держава передбачає пріоритетність і непорушність прав особистості (право на життя, свободу, недоторканність і безпеку особи та житла), охорону честі й гідності людини.

Ці загальнолюдські цінності, що містяться в Загальній декларації прав людини, є визначальними для будь-якої цивілізованої системи права.

Отже, можна зробити висновок, що застосування зброї працівником міліції, як самостійна обставина, що виключає злочинність діяння, в основі своєї юридичної природи має використання працівником міліції державно-владних повноважень при виконанні службового обов'язку. Працівник міліції як агент держави діє від імені держави; він здійснює покладені на нього функції в порядку виконання свого службового обов'язку [2, 27-35]. Виконуючи службовий обов'язок, працівник міліції може застосовувати заходи процесуального примусу (арешт, затримання тощо), заходи фізичного впливу, спецзасоби, зброю й т.д. Інакше кажучи, застосування зброї - це лише один з різновидів виконання службового обов'язку, що полягає у виконанні пострілу на ураження живої цілі за наявності певних підстав. Діяльність

працівника міліції носить державно-владний характер і детально регламентована Законом "Про міліцію" [3, 30].

Іноді застосування зброї працівниками міліції розглядають разом з застосуванням заходів фізичного впливу та спеціальних засобів, не проводячи між ними необхідної відмінності. Приводом для цього, мабуть, служить стаття 12 Закону України "Про міліцію", яка значною мірою містить загальні положення, що стосуються застосування сили, спеціальних засобів і зброї. Однак очевидно, що і підстави застосування цих трьох заходів насильницького впливу, і характеристика цих заходів є різними. Тому правильніше виходити з того, що застосування зброї, фізичного впливу та спеціальних засобів належить до одного родового поняття: всі ці дії є різновидами виконання службового обов'язку, при цьому кожна з цих дій є самостійним видом, самостійною обставиною, що виключає злочинність діяння, яке відрізняється системою своїх специфічних ознак і підстав.

Отже, застосування працівником міліції зброї, будучи самостійною обставиною, що виключає злочинність діяння, займає в системі цих обставин місце серед тих, які відносяться до видів виконання службового обов'язку, в основі якого лежать державно-владні повноваження.

Підставою будь-якого вчинку визнається причина (привід), що пояснює (виправдовує) і робить зрозумілим цей вчинок (поведінку). Підставою здійснення вчинків, що виключають злочинність діяння, виступають такі фактори об'єктивної дійсності, які необхідні й достатні для виправдання вчинення суб'єктом дій, що зовні підпадають під ознаки діяння, передбаченого кримінальним законом [4]. Стосовно розглянутої обставини, яка виключає злочинність діяння, це означає, що підставою